

ابزارهای نمود قدرت در معماری

بررسی ساختار فرم مساجد و نقش آن به عنوان سمبل قدرت حکومت عثمانی

مریم عالیقدر^{1*}، حامد مظاهریان²

1- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات معماری ایران، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران، Maryam.Alighadr@ut.ac.ir
2- دانشیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران، Mazaheri@ut.ac.ir

چکیده

گفته می‌شود معماری می‌تواند در نقش عنصر تقویت‌کننده قدرت عمل کند. این پژوهش، بر آن است تا نقش عناصر معماریانه_شهرسازانه در حکومت عثمانی، و بخصوص مساجد این دوره را در ایجاد بیان نمادین قدرت بررسی کند. به بیان دیگر تا چه میزان مساجد سلطنتی در تحکیم قدرت عثمانیان که داعیهٔ مرکزیت و رهبریت جامعهٔ مسلمین آن دوره را داشتند، موثر بوده است. بدین منظور در این پژوهش به شیوهٔ تحلیلی_تفسیری به پرسش‌های «از دریچهٔ معماری، تا چه میزان مساجد عثمانی در خدمت حکومت برای قدرت‌نمایی بوده است؟» و «این قدرت‌نمایی به چه شکل نمود پیدا کرده است؟» پاسخ داده شده است. برای وصول به هدف پژوهش، به مدد مطالعات کتابخانه‌ای، ابتدا به بررسی رابطهٔ معماری و قدرت، پرداخته شده و آرا و اندیشه‌های فوکو یکی از نظریه‌پردازان این حوزه، در این زمینه بررسی شده است. سپس از نمونه‌های تاریخی این مقوله، از دوران باستان، اسلامی و معاصر چند مثال آورده شده است. در ادامه به عثمانی‌ها و زمینه‌های موثر بر چنین گرایش‌های قدرت‌نمایی در آنها پرداخته شده است. و در نهایت ابزارهای معماریانهٔ نمود قدرت در مساجد عثمانی و نمونه‌های آن بررسی شده است. نتایج پژوهش نشان داد که رابطهٔ معماری و قدرت، امری انکارناپذیر است. عثمانیان به منظور دستیابی به قدرت و شکوه مورد نظر خود، با کمک معماری سعی در تاثیر بر روان و افکار مخاطبین داشتند. بدین ترتیب از ابزارهایی در معماری برای نمود قدرت خود استفاده کردند که عبارتند از: محصورسازی و جداسازی، تسلط بصری، تقابل بصری، فرم بنا، عظمت بنا و تزیینات. عثمانیان با گزینش و انتخاب شهر، مکان‌یابی در شهر و توجه به هم‌جواری‌ها، گنبد‌های با دهانه وسیع و بلند، افزایش ارتفاع، تعداد منار و ماذنه، تزیینات باشکوه، برج‌سب‌گذاری بر مکان‌ها و افراد و... برای نمایش قدرت و شوکت خود استفاده کردند. بدین ترتیب آنها با خدمت‌گیری معماری، از مساجد برای قدرت‌نمایی خود بهره جستند.

واژه‌های کلیدی: معماری، سیاست، معماری اسلامی، معماری و قدرت، مساجد عثمانی، نمادگرایی.

1- مقدمه

تاثیر قدرت در معماری و نمود سیاست در ظاهر و ساختار بناها بارها مورد توجه و بررسی قرار گرفته است، اما به تاثیر این مهم در معماری دورهٔ عثمانی و نمودهای ظاهری آن در مساجدشان، کمتر پرداخته شده است. این پژوهش، به دنبال یافتن مصادیق نمایش قدرت حکومت اسلامی عثمانی به وسیلهٔ ساخت مساجد پرشکوه است، مساجدی که با عناصر مختلف خود، نشانگر این جلال سلطنتی هستند و قدرت حکومت اسلامی عثمانی با داعیهٔ مرکزیت و رهبریت جامعهٔ مسلمین آن دوره را، نشان می‌دهند.